КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland

Ч. 5.
ТРАВЕНЬ
1935.
РІЧНИК VIII.

Місто — наше найслабше місце

На окраю зїзду міської споживчої кооперації.

Таке »традицийно селянське« суспільство, яким є наше, українське, не має з природи речі належного розуміння для міських справ. Відноситься це навіть до тої інтеліґенції, що живе в місті, та не позбавлена суспільницького нерву. Так уже в нас склалися відносини, що під словом »нарід« — розуміємо тільки селянство. »Народня праця«, »народня освіта« — це все праця для села і селянина, »основного пня« нашої народности.

Те, що є у нас (сумним) фактом, а саме ту обставину, що нас зведено, як народність до одної суспільної верстви, хоч і як вартісної — у нас силою традиції вважається не самим лише фактом, а й засадою та метою. В практиці з того виходить не тільки нехтування потреби праці в місті, але навіть свого роду нехіть до такої праці.

Розуміється, що таке загальне наставлення не могло не відбити своєї печаті й на кооперативному будівництві. Українська інтеліґенція — носитель відродження народньої праці — сконцентрувала майже всю свою увагу на господарській орґанізації селянства, занедбуючи міського споживача, в тім числі — як воно не чудно — й себе саму. Орґанізуючи других (»темного«, »найменшого« брата) — мало думала про те, що треба економічно орґанізувати й себе саму. Розуміється, що треба це робити стаючи плече в плече обіч міського ремісника, робітника, зарібника, сторожа, возного, торговельника — взагалі всіх тих професій (переважно найнижчих на суспільній драбині), якими трудниться те українське населення, що живе в місті.

І хоч уже в 80-их роках (точно 1883 р.) засновано в нас міську споживчу кооперативу (»Народню Торговлю«), хоч, дякуючи імпортованому прямо із загранниці зразкові, була показана стежка, якою треба йти, то дійсної, масової волі йти цією дорогою було (й досі ще є) небагато. Низький, дуже низький рівень нашої міської споживчої кооперації (просимо читати про це у рефераті п. Гаврилова!) — є тільки природним наслідком орґанізаційного занедбання протягом кількох поколінь.

При такій ситуації треба з притиском підчеркати вагу кожного кроку вперед, зробленого в ділянці орґанізації нашого міста. Таким кроком вважаємо й другу повоєнну краєву нараду міських кооператив споживачів, що відбулася у Львові дня 3. квітня ц. р. з ініціятиви »Народ-

ної Торговлі«, як торговельного й орґанізаційного союзу наших міських (на жаль, ще не всіх) споживчих кооператив.

Поступом треба вважати не тільки сам факт відбуття такої наради (хоч лихий стан кооператив відбився відємно на участи в нараді; було заступлених, крім Н. Т., всього 24 кооператив!), але й ті дискусії та ухвали, що були змістом зїзду. Ми з приємністю могли ствердити, що преці й у середовищі наших міських спож. кооператив є люди, що думають справді по кооперативному та вважають рочдельські засади не святочною фразою, а серіозною справою, яка до чогось обовязує. Промова старенького п. Бобяка (Бережани), реферат п. Гаврилова (Тустановичі), завваги кооператорів з провінції та зі Львова — свідчили про те, що вже й на місцях деякі люди думають поважно про безкредитову продаж, про потребу кооп. освідомлення членів, про кооперативну вірність (кооператив до централі, як рівнож централі до кооператив) і т. д.

На зїзді стверджено загально оплаканий стан більшости кооператив та їх розпучливе борикання з... »крізою«, а фактично з власною нерочдельською вдачею. Дарма, що »розвоєві можливости великі«, — членства обмаль, власних капіталів ще менше (пересічно по 5 зл. вплаченого уділу на члена!). Кооперативної пропаґанди не ведеться, вірність до Н. Т. невелика, хоч вона має добре наладнані торгов. звязки і традиції. Більшість кооператив не уділює ніяких товарових зворотів, а білянсові »надвишки« льокує у... боргах, які потім відписує.

Резолюції, що ухвалено на нараді, друкуємо у хронікальній частині. Не можемо не підчеркнути, що деякі з них, особливо друга, про припинення кредиту навіть т. зв. місячникам, та третя, про товарові звороти для готівкових покупців (випливає послідовно з другої) — становитимуть новість для більшости наших міських кооператив (тої більшости, що не була заступлена своїми делеґатами на нараді) і напевно будуть ними приняті з недовірям, як паперова »бомба«, призначена на те, щоби до неї не стосуватися. На жаль — ми певні, що так буде та що ще нераз прийдеться нам повертати до тої самої теми: шкідливости продажі на кредит. Також на самій нараді були ще голоси про »неможливість« торгувати в місті без кредиту, про грізну, мовляв, конкуренцію приватників, які дають на кредит і т. и. Падали навіть (розпучливі) проєкти порозумінь з приватними купцями району про те, кому можна, а кому не можна давати товар на кредит, підносилися побоювання, чи операція здержання кредитів не завалить кооператив і т. д.

Коли-ж ми все таки приписуємо якесь значіння фактові ухвалення таких резолюцій та вбачаємо в тім якийсь поступ, то це тому, що щось таке взагалі у нас (між міськими спож. кооперативами) могло бути ухвалене! Ще тому рік назад такі резолюції не моглиб перейти. Але гіркий досвід і тяжкий „Lehrgeld", що його платять кооперативи, приводять чимраз більше коопера-

торів до зміни погляду на нетикальних »місячників«. Нинішні резолюції — це перший прилюдний удар в їхній, досі безсумнівний, »авторитет«!

В обличчі ваги справи розбудови міської кооперації наша редакція відступила від звичайної норми і зробила це число »ударним« для справ цієї галузі нашого спілчанства. На першому місці друкуємо зїздовий реферат п. Ґавлилова, на другому поширену промову п. Бобяка, списану ним на наше прохання. Другий реферат (п. Галяревича) піде в черговому числі »Кооп. Республики«. Просимо-ж шан. Читачів присвятити дещо уваги темам, що будуть тут порушені.

Як піднести міську споживчу кооперацію*)

Нинішний незавидний стан.

Українська повоєнна кооперація виросла, як прояв невміручої життєздатности народу, з його моральних сил, творчого духа, що ожив у часі світової війни та скріпився при зустрічі з національним зривом. По траґічнім фіналі зриву народу, по хвилевім зрезиґнуванні настало отверезіння. Наші передові кооператори опрацювали плян нової праці на кооперативному полі. Цей плян найшов скоро одушевлених виконавців. А були це люди передусім на низах, необзнакомлені ближче з ідеями кооперативізму та засадами праці в кооперації, люди, які в більшості до цього часу не мали нічого спільного з економією. Але були це люди високо ідейні, яким вдалося в короткому часі набути відповідне знання, — усунути частинно власні недостачі. І сьогодні ми є свідками плодів цієї праці. Наші землі вкриті цілою мережею кооператив, що є економічною підставою розвитку українських національних сил. Наше передвоєнне народнє господарство — це нивка, млинок, вишневий садок — відокремлені одно від другого, без доцільного зі собою звязку. Промисл, ремесло, товарообмін, торговля, кредит — ці господарські нерви й кров, були донедавна майже виключно в чужих руках. І хоча нині дуже далеко ще нам до господарської самообслуги, всеж таки виходимо поволі з віку немовляти. Вже можемо говорити про початки українського національного господарства на наших західніх землях у його многограннім виді. А це тому, що основи нашого кооперативного руху були й є здорові, глибоко вкорінені в землю й духа. Вони дали життєздатні соки новій господарській ростині й особливий ідеалістичний аромат її цвітові.

Приглядаючись статистиці кооператив, обєднаних в РСУК, бачимо, що перед ведуть сільські кооперативи для загального за-

*) Реферат виголошений на краєвій конференції міських спож. кооператив у Львові 3. квітня ц. р.

купу та збуту. Натомість споживчі міські кооперативи є щойно в початковій стадії розвитку. На підставі статистики РСУК з днем 1. січня 1934 р. було сільських кооператив для закупу й збуту 2.192, що становить 78,9 проц. усіх кооператив цього типу на терені цілої Польщі, обєднаних в союзах. Зате міських кооператив обєднаних в РСУК було 124, — що становить лише 9,3 проц. усіх міських кооператив у Польщі. Пригляньмося ще кільком цифрам. На західних українських землях є поверх 250 міст і містечок, з того 80 повітових, і на те число міст маємо тільки 124 споживчих кооператив, не вчисляючи складів Н. Т. Отже більше, ніж половина наших міст не має зорґанізованих кооператив споживача. А коли порівняємо число членів міських кооператив (около 20.000 — з родинами 100.000) з числом українського населення по містах (около 1 міліон), то побачимо, що тільки 1/10 міського населення є згуртована в українських споживчих кооперативах. Коли взяти ще й те під розвагу, що крім передмість, звичайно рільничих, решта міського населення це урядники, що в цілости мусять закуповувати споживчі товарі, то бачимо, як велике й широке поле ділання має перед собою міська кооперація. Мусимо здати собі справу з того, що праця та є тяжка й на свому шляху має дуже багато перешкод. Міський споживач є наражений на великі спокуси. Він є свідком тої страшної війни, що провадиться поміж купцями на тлі конкуренційних відносин. Читає цінники вивішені на склепах і бачить, що товар в тих склепах є »танший«, як в кооперативі. І тут, ізза браку свідомости, як рівнож і тому, що не вміє або й не хоче розріжняти якостей товарів, дуже часто паде жертвою несовісних купців. Дальшою перешкодою в орґанізації міського споживача є часто завелика віддаль кооперативи. При відповідній орґанізації можна й цю невигоду побороти заснуванням філій кооперативи або закупом товарів на довший протяг часу. Зате має споживач в кооперативі свого найщирішого приятеля та дорадника в ріжних життєвих потребах. Кооператива є тим осередком, біля якого гуртується життя дільниці. Тут, неначе в клюбі, стрічаються люди в кожній порі дня, тут є нагода обговорювати найпекучіші життєві справи. І хоч праця над зорґанізуванням міського споживача є надзвичайно складна і тяжка, то не вільно нам цими труднощами знеохочуватися і зрікатися нашої мети. Коли ми направду зуміємо зібрати гурток, що так скажу, фанатиків кооперативної роботи, який зумів би побороти ті всі труднощі й зорґанізувати міського споживача для кооперативи, то можна буде заризикувати твердженням: »ми здобули місто«. Бо ми здобули найгрубші й найтвердіші мури, решта піде лекше. В цьому, попри господарські завдання оборони споживача, проявляється також національна роля нашої міської споживчої кооперативи.

На жаль, приглядаючись розвиткові наших міських кооператив, смієм твердити, що вони розвиваються дуже поволі. Всім нам добре відомі прчини: брак відповідного капіталу й персо-

налу. Брак готівки заступали векслі, що були невідступними щоденними турботами управи. У великій частині міських кооператив бачили ми людей нефахових. Крамарі без більшого ідейного та фахового приготовання, товар продавали переважно на кредит, з товаром не вміли обходитися, то значить товару не вміли ні продавати, ні консервувати й через це товар нищився. В крамницях не було доброго розміщення товарів та чистоти. На свій зверхній вигляд крамарі не звертали уваги. Бували й бувають часті випадки товарових недоборів, які руйнують кооперативу та ведуть її до упадку. Також і члени управи в початках не визнавалися як слід у веденню кооперативи. Толєровано недомагання крамарів, аґенти чужих приватних фірм натягали кооперативу напиханням всяких товарів, звичайно таких, які тяжко збути. Не було плянової праці — робилося з дня на день. Ще гірше було з такими кооперативами, в яких чинности управи були зосереджені в одних руках — одного члена управи; другі члени управи були лише для декорації. Належної контролі з боку надзірної ради не було. І звичайно така господарка кінчалася недобором. Та однак найбільшою язвою кооперативи було й є боргування. На підставі звідомлення, яке було поміщене в Г. К. Ч. ч. 20 з 20. травня 1934, стан боргів з 1. січня 1934 р. в 96 міських кооперативах виносив 379.600 зол.; значить розборговано весь запасний фонд, а також нарушено уділи. Це мабуть борги переважно давні, їх прийдеться в більшій частині відписувати. Деякі кооперативи, ліквідуючи боргування, задержали ще так званих місячників, які хоч і ніби певні й солідні платники, хоч подавали на забезпечення своїх кредитів обігові векслі, всеж таки часто не вивязуються належно зі своїх зобовязань. Дуже часто такий місячник заплатить по першім лише частину довгу, а решту залишає до сплати на пізніше. А коли управа кооперативи є примушена здержати кредит несовісному боржникові, то він гнівається і з легким серцем відходить до приватного склепу, ламаючи обовязок вірности своїй кооперативі. І коли так справа затягнеться через довший час, то помалу нагромаджується більша сума боргових залеглостей, в яких унерухомлений великий капітал, часто не власний, а саме капітал вірителів кооперативи. Коли візьмемо під увагу, що вірителі звичайно числять кооперативі відсотки, а кооператива сама давала на борг без умови щодо відсотків, то побачимо ще й другу небезпеку тих боргів. Причиною несплачування місячних боргів буває: зменшення платні, утрата праці чи може якесь родинне нещастя. Давніше споживач давав собі раду в цей спосіб, що затягав по банках позички і в цей спосіб вивязувався зі своїх зобовязань в кооперативі. Наш міський споживач жив понад стан, що на його дозволяв його заробіток. Жив кредитом, не здаючи собі справи з того, що часи йдуть щораз то гірші. В парі зі споживачем ішли й наші кооперативи, не примінюючись відразу до інструкцій наших центральних установ. Щойно тоді, як самі почули на собі той тягар, стали думати, як вийти з того тяжкого поло-

ження. Треба було довгого часу, щоби управи кооператив (і то ще далеко не всі), а також і споживачі, зрозуміли, що кредит є убійчий для обох сторін. Та наука коштувала і одних і других дуже багато; і ще багато треба вложити праці, щоби вийти на чисті води. Направду, треба дуже дивуватися, як серед таких обставин більшість кооператив зуміла ще удержатися при житті. І якщо можна ґенералізувати якище, заобсервоване в дрогобицькому повіті, де міські кооперативи виказують за 1934 р. досить поважні білянсові надвишки, то можна припустити, що час науки вже минув. Він вправді полишив нам свої гріхи, які ще довго треба буде відпокутувати, але з кожним днем набираємо переконання, що цю криву, яка значила шлях скочування поважного відсотку міських кооператив, вдалось силою волі й незломної енерґії загнути до гори.

Навчені гірким досвідом мусимо завернути з дотеперішної нашої дороги та вступити на певний твердий шлях, що заведе нас до бажаної мети.

Господарська направа.

Виходячи з поняття слова »кооперація« мусимо в тій другій фазі нашого розвою всю нашу працю оперти на співпраці зі всіми членами. А та співпраця буде щойно тоді успішна, якщо ми зробимо порядок у самій крамниці. Дуже важною річчу є зверхній та внутрішній в и г л я д к р а м н и ц і. Домівка зі зовні повинна бути чисто побілена. Виставові вікна повинні бути звернені до рухливих вулиць. Вистава мусить бути гарна й цікава, щоби подобалася публиці. Біля гарної вистави завсігди зупиняється багато глядачів. В уладженні вистави мусить проявлятися розвинений естетичний хист і смак, та треба вміти відчути чим, кого й коли можна зацікавити. Тому товар на виставі треба часто зміняти, щоби в короткому часі показати публиці весь товар. По деякім часі можна виставляти товар вдруге, але в іншій комбінації з іншими товарами. Накопичувати забагато товару на виставі не можна, бо тоді в цілій тій масі товарів прохожий глядач легко згубиться, в його голові повстане хаос. Через те переладовані вистави минаються зі своєю ціллю, а практична користь з них майже ніяка. Викладати треба головно такі товари, що можуть чимсь притягнути до себе увагу, прим. дешевістю, красками, практичністю і т. п. Треба все памятати, що вистава — це реклямa товарів, а не декорація вікна. Вивіска повинна бути так поміщена, щоби кожний прохожий міг її скоро завважити. Чи не було би вказаним, щоби міські кооперативи мали уодностайнений естетичний зверхній вигляд крамниці, подібно як Маслосоюз? В н у т р і к р а м н и ц і повинен бути зразковий порядок та чистота, обстановка гарно зроблена, товар відповідно уложений по відділам товарів. На це все треба звертати особливу увагу, бо знаємо, що перше добре враження на покупця робить естетичне розміщення товарів, вигляд крамниці, взагалі лад та порядок. К р а-

мар одягнений все в чистий плащ, повинен відзначатися духовою прикметою продавця — а саме любовою та внутрішнім нахилом до порядку. Повинен бути солідним, обовязковим, пильним, точним та чесним. Окрім тих чеснот кожний крамар мусить бути добрим фаховцем у свому ділі. Мусить перейти теоретичний та практичний вишкіл. Тому вважаю потрібним, щоби всі крамарі, які не мають відповідного вишколу, перебули заочний курс Р. С. У. К., а по скінченні його відбули принайменше 3-місячну склепову практику по складах Н. Т. Там доповнять своє знання, навчаться консервації товарів і т. п. Щойно таким вишколеним крамарям можна поручати ведення крамниці. Пост крамаря є дуже важний, ніхто з управи не всилі зробити стільки добра, що зручний, ідейний продавець. А також ніхто не зможе так пошкодити та нанести більше лиха, як непідготований фахово до своєї праці продавець. Товар по крамницях мусить бути першої якости, а з правила такий, на який є попит. А також крім товару найкращого, треба мати й гірші сорти для лекшого переконання покупців щодо цін. Калькуляція повинна бути по можности як найнижча, приноровлена до місцевих цін. Зі закупами товарів приходиться низовим міським кооперативам поборювати великі труднощі. Деякі товари, як муки, крупи, цукор і т. п. закуповують по ПСК, які мають товар переважно гіршої якости, звичайно це товар для сільських кооператив — притім часто дорожчий. Тому Народна Торговля повинна утворити відділи гуртівень для міських кооператив принайменше при своїх складах. Товари кольоніяльні й інші всі міські кооперативи повинні брати прямо з Н. Т. партіями раз або два рази в місяць. Ціни тих товарів є низькі, якість добра.

Переходжу до бюджетування, яке є в кожній кооперативі. Без бюджету неможлива правильна господарка. Засадою бюджетування повинна бути як найбільша ощадність в адміністраційних видатках. Платні службовикам і управі (оскільки управі платиться) можуть бути відсоткові*). Крамарі 2—3 проц., а управа $1^1/_2$—2 проц. від торгів, відповідно до висоти обтяження товару

*) Уважаємо цю справу дискусійною. З львівської практики знаємо, що найкраща є система, коли управа працює безплатно, а персонал (крамарі, книговод) одержують невелику сталу платню - мінімум і додаткову відсоткову премію від вищих оборотів. Не можна складати всеї відповідальности за низький стан торгів на склеповий персонал і карати його за те, що дуже часто є наслідком боргової системи, високої калькуляції цін, обтяження кооперативи чужим капіталом та відсотками від нього і т. д. Такий стан річей може викликати у персоналу оправдане невдоволення при надто низьких оборотах, при зрості-ж оборотів дає йому не завше оправданий зріст доходів. — По своїй природі система виключно процентової оплати є капіталістичного походження, вона не узгляднює соціяльного моменту (право працівника на нагороду за працю) — і робить працю в кооперативі наче спекулятивною, газардною грою. — Редакція К. Р.

та торгів. Не можна в ніякому разі допустити, щоби прелімінар бюджету виказував дефіцит. Як є де стан кооперативи тяжкий, то управа повинна працювати через якийсь час безкорисно або за мінімальною платнею, а крамарям зменшити з 3 проц. на $1^{1}/_{2}$—2 проц. При добрій праці кооператива в короткому часі зможе прийти до рівноваги. Бюджетування має охоронити кооперативу перед несподіваними стратами. Принайменше в квартальних відступах треба контролювати виконання бюджету.

Подумаймо тепер над тою чорною плямою наших кооператив, якою є боргування. Це страшна колода на дорозі кооперативи. Здається, що вже мабуть усі на собі переконалися, що тільки строге, 100-процентове примінення рочдельської засади — абсолютного неборгування — забезпечує кооперацію від усяких несподіванок. Очевидно, що перехід до абсолютного неборгування не може бути наглий, через один день, тиждень чи місяць. Треба постепенно протягом якогось довшого часу зменшувати кредит, аж врешті дійдеться до чисто готівкового торгу. По кооперативах є ще так звані старі борги, які приходиться дуже тяжко стягати. Вони є переважно ще »з давних добрих часів«. Але й тут можна багато зробити. З великою помічю може прийти кредитова кооператива, уділюючи позичок через якийсь час переважно довжникам кооперативи. Можна поділити місто чи містечко на райони, назначити на ті райони членів надзірної ради й управи, які з крамаром могли би ходити, скажім, кожної неділі та стягати борги хотяйби й найменшими сумами. Часом можна до цего попросити людей з поза над. ради чи управи. Впертих довжників належить скаржити, щоби борги не передавнювалися. Є часом по кооперативах так звані дрібні довжники — підручні крамаря. Він без відома управи уділює кредиту на короткий час без жадного забезпечення, ніби на малі квоти, але вони разом звичайно творять поважні суми. Це є ще більша небезпека. Тому Управа повинна часто контролювати крамаря. На забезпечення брати кавційні векслі. Крім кавційного векслевого забезпечення уважаю, що належить стягати крамарам певний процент від 3 — 5 з місячної платні на забезпечення боргів чи недобору. Таке готівкове забезпечення є найпевніше. Жадати кожного місяця, звичайно на 1-го, виказу стану боргів. Н. Т., як орґанізаційний центр міської кооперації, як її надбудова, повинна за тим пильно стежити, усувати спричинників боргування, жадати від кооператив місячних звідомлень зі стану боргів. Переводячи це все послідовно в життя, усунемо з кооперативного орґанізму грізний боляк кредиту.

По заведенні порядку внутрі кооперативи, по усуненні згаданих недомагань зможе управа і над. рада звернути більше уваги на пропаґанду в ціли приєднування членів та покупців.

Як збільшити членство і покупців.

Основою господарської сили кожної кооперативи є власні фонди. Вони складаються зі запасного фонду, що повстає з надвишок, та з уділів. Уділи це перша і найважніша частина власних фондів. Від уділового капіталу залежить життя чи веґетація кооперативи. І тут стрічаємо дивне явище. Як величезними є суми довжників, так смішно малі є цифри уділового капіталу. Провізоричне обчислення стану з 1. січня 1934 вказує, що в 96 міських кооперативах є на уділах всего 91.195 зл., значить — менше ніж 1.000 зл. пересічно на кооперативу. А на одного члена випадає навіть менше ніж по 5.— зл. Це є страшно мала цифра до ведення міської кооперативи. Вона повинна все постійно зростати, бо від того залежить, чи кооператива розвивається чи упадає. Навіть і найменшими квотами треба збільшувати наш кооперативний капітал, бо тільки він зможе дати правдиву силу нашій орґанізації. Членів пересічно припадає 161 на одну кооперативу. Це вказує, як богато треба ще вложити праці, щоби зорґанізувати споживача в кооперативах. Треба використовувати кожну нагоду, кооперативне свято, сходани членів, загальні збори кооперативи, й інші нагоди мусять переходити під кличем приєднування нових членів. З поміччу може прийти й місцева кредитова кооператива, в той спосіб, що буде уділювати позичок лише членам та покупцям споживчої кооперативи. Треба памятати, що наш споживач окрім слів пропаґанди потребує щей »принуки«, тож належить обдумати співпрацю з прочими економічними та культурно-освітніми установами, щоби придбати як найбільше членів та покупців. Мусимо собі здати справу з того, що без активних членів наші кооперативи ніколи не станують тою живою орґанізацією, яка має бути одним із звен нашого господарського визволення. Члени — це та жива і здорова основа, що дає тепер і дасть у майбутньому силу нашим кооперативам.

Тісно з приєднуванням членів вяжеться справа приєднування покупців бо при взаєминах з кооперативою член перестає бути рівнодушним. Залежно від обставин Управа повинна придумати ріжні способи реклями. Про рекляму в нас часто не то забувається, а то й просто не доцінюється її ваги. Треба помятати, що в теперішних часах при навалі ріжних реклям зі сторони приватних крамниць, навіть і кооператива, яка є оперта на членах, не розвинеться, як що не буде себе реклямувати. Мусимо давати людям про себе знати летючками, афішами, пресовими анонсами, світляними оголошеннями і т. п. Дальше треба використовувати сезони. Для споживчих кооператив це передсвяточні закупи. В деяких місцях є випробовані святочні бажання окремо для членів, окремо для нечленів з пригадкою про обовязки супроти кооперативи та кооперативного і взагалі рідного виробництва. Це випробувано між иншим в Тустановичах, де з кожними передсвяточними заку-

пами є все свіжі покупці, переважно ті, що далеко мешкають від кооперативи. Треба ріжними способами держати громадянство в напруженні та в зацікавленні справами кооперативи.

В першу суботу місяця червня кожного року уладжує кооперація в цілому світі »День кооперації«. Такі свята є необхідні і для нас, як засіб розвинути нашу кооперативну пропаґанду в приступний спосіб серед широких мас нашого народу. Наші свята звичайно ограничувалися до академії та рефератів. Адже кооперативні свята мають бути підрахунком нашого кооперативного дорібку. Вони мусять бути засобом підйому кооп. духа, який може притихає за буденними злиднями. Вони мусять гартувати наші маси для дальшого змагання за наші кооперативні ідеали. Їх треба уладжувати всюди там, де можна похвалитися успіхами, там де кооперативне діло є щойно в зародку і там де кооперативне життя притахло або потребує нового вогню. Тим святам треба надати, зміст, умсимо дати їм докладню ціль та завдання. Найблищою ціллю та завданням є: спопуляризувати ідею кооп. рації та засади праці кооперативізму — як рівнож приєднати членів та покупців до кооперативи. Під тими кличами повинні проходити в цьому році свята кооперації. Одначе перевести це в одному дні може не всюди вдасться (хоч треба би до того змагати). Тому можнаби проголосити цілий червень — місяцем кооперації. До переведення такого свята треба створити комітет з представників в першій мірі економічних установ та культурно-освітних. Опрацювати докладно плян, поділити місцевість на райони, по яких вибрані районові ходилиби збирати уділи та приєднуавти покупців. Кожної неділі, а може також і в суботу (це вже залежить від обставин) уладити реферати про історію та значіння кооперації, про досягнення укр. кооперації, про наші кооп. централі та фабрики і т. п. Реферати для кращого успіху булоби дуже добре ілюструвати світлянними образами. Реферати окремо уладити для старшого громадянства, інтеліґенції, молоді та жіноцтва. В останню неділю місяця зробити підсумки та подати загалові вислід праці зі свята у відповіднім рефераті. Про вислід та спосіб переведення свят кооперації кожна кооператива повинна вислати до Н. Т. докладні та обширні звідомлення. Н. Т. повинна в тій справі випрацювати плян та вислати поручення, щоби кожна міська кооператива уладила таке свято. По одержанні звідомлень з місць — вислід подати до преси. Для більшої заохоти та кращого висліду може би назначити якісь нагороди зглядно відзначення тим кооперативам, які найкраще вивяжуться, як це подібно зробив Р. С. У. К., у шляхотних змаганнях за найкращий успіх праці всіх видів нашої кооперації.

Хочу тепер звернути увагу ще на одну справу, яка донедавна стояла облогом, а саме на у ч а с т ь ж і н о ц т в а в к о о п е р а ц і ї. Богато є ще таких, що недоцінюють значіння жінки для

кооперації. А досвід учить нас, що обороти кооперативних крамниць, передусім міських, залежні в першу чергу від жінок, бо вони є головними відборцями товарів, а не мущини. Жінка це головний касієр і скарбник в господарстві родини. Досліди в крамницях виказали, що 86% всіх товарів купують жінки, а лише 14% мущини. Мущини дбають за гроші — жінки ними господарять. Щойно в останньому часі справа участи жіноцтва в кооперації наладнюється. Творяться жіночі кооперативні секції при Союзах Українок або прямо при кооперативах, через те росте постійно число жінок серед членів кооперативи. При головному виділі Союзу Українок у Львові є кооперативна секція, яка в порозумінні з Р. С. У. К. керує тою акцією. Резолюції ухвалені на Всеукраїнськім Жіночім Конґресі — а дальше на недавно відбутім зїзді Союзу Українок у Львові в кооперативних справах започатковують нову сторінку в історії української кооперації. Крім матеріяльних користей співпраця жінок у кооперативній царині принесе успіх моральний. Жінка-матір, ставши під кооперативним прапором, заставить і своїх дітей вже змалку дивитися на кооперацію, як на надійний спосіб боротьби за краще завтра народу. В той спосіб думка про кооперацію вийде з тісних обрад на засіданнях чи зборах, та розжиється по наших хатах, у наших родинах. Обєднання душ у спільному змаганні до кращого завтра скріпить нашу кооперативну родину. Прийде віра в успіхи спільної праці, а вслід за тим і діла наші не будуть без наслідків. Тимто й обовязком проводу міської кооперативи є перевести в діло клич: »Жінка в кооперацію!« — втягати зглядно вибирати жінок до управи чи над. ради. В цьому напрямі вже досить зроблено по селах і дальше робиться. В міських середовищах менше. Тому уважаю, що треба, аби провід Н. Т. увійшов в тісний контакт з кооперативними орґанізаціями жіноцтва та випрацював плян праці, який спільно переводивби в життя. Може для кращого успіху належалоби отворити окрему підсекцію зглядно реферат для міських кооператив. Сторінка »Жінка в кооперації« в ГКЧ раз на місяць це рішучо замало.

Провід на місцях і в централі.

Щоби думки порушені в мому рефераті перевести в життя, для того мусить бути відповідний провід на місцях, бо від него залежить розвиток кожної орґанізації. Чим більше ідейний провід, тим кращі успіхи в праці, тим ближча перемога. Провід старається захопити своєю ідеєю якнайширші круги суспільности, втягнути їх у вир праці. Він слідить за найменшим рухом, дає напрямні діяльности, остерігає, напоминає. Замало бути лише урядником, обрахувати, привести та записати. Через брак ініціятиви, активности, розмаху в праці, через непевність себе, брак віри у свої сили, крутійство та брак почуття обовязку, деякі кооперативи не

можуть піднестися на належну висоту. Через те підривається довіря до кооперації, що приносить дуже велику шкоду. Замало інтерисуватися матеріяльно-фінансовими справами кооперативи. Треба нарівні, а може ще більше, звертати увагу на виховну сторінку. Тому провід повинен пильно читати кооперативну пресу передусім ГКЧ. та Кооперативну Республику, кооп. бібліотеку, добувати кооперативне знання на те, щоби жити тою кооперацією, розуміти її змагання та ціль. В кооперації поле діяльности відкрите для всіх — лише треба, щоби у проводі були чесні, свідомі, творчі та ідейні кооператори.

На сторожі цеї великанської праці повинна стояти Народна Торговля, як торговельний та орґанізаційний центр міської кооперації, як її надбудова. Досі вона головно тільки торговельно обслуговувала нас, і в тому напрямі не маємо жадних нових бажань крім отворення гуртівень при своїх складах, як попередньо я вже згадав. За те булоби побажаним, щоби Н. Т. поглибила орґанізаційну обслугу міських кооператив. Видавала відповідні орґанізаційні інструкції часто висилала делеґатів на Заг. Збори, свята та анкети, часто переводила люстрації, щоби в цей спосіб держала тісний ідейно-орґанізаційний контакт та взагалі держала палець на живчику життя міських кооператив. Бо щойно тоді наша праця буде спрямована в одно русло та без зайвих кривих буде прямувати широким та повним річищем до своєї мети.

Правда, що серед скрайно несприятливих відносиин припадає розвиток нашої кооперації, але правда і те, що як раз серед таких обставин все повставали великі діла. Богато річей, що на перший погляд видавались нездійснимі, були доконані, дякуючи нужді. Нужда є джерелом сміливости духа, гостроти розуму та енерґії чину. Хай же віра в успіх нашої праці запалить в наших серцях велику ватру, що загріє нас до великого святого діла! З найчорнішої землі виростають найкращі квіти, а найвищі і наймічніші дерева пнуться до неба з посеред скал.

Історія одної міської кооперативи

Шукання мети та доріг.

Народний Дім в Бережанах засновано у листопаді 1902 р. для рятування щадничо позичкової »Надії«, що заморизила відносно забагато гроша в своїм домі. За закуплені крісла та сценерію мав »Народний Дім« дбати про вищу вартість салі в цім домі, старатись про гріш на викупно тої реальности та віддати його для вжитку цілого українського громадянства. Брак досвіду, енерґії та конкуренція чужинецької театральної салі, що згодом у Бережанах повстала, не дали змоги зреалізувати цього пляну. І дальше

як досі, брали установи, комітети, а то і приватні люди цю салю дадом або півдаром на ріжні імпрези, бо, мовляв, »це наше..!« Перші рахункові замкнення принято доперва на загальних зборах 1907 р. Тоді теж змінено і заряд спілки.

В новій управі, що в ній найшовся і автор*), не було згоди. В грудні 1907 р. зачалося торгувати вуглем, але цього товару не відходило богато, бо сторона лісиста. За те стягали безпощадно оплати за крісла і сценерію, навіть тоді, коли »Надія« давала салю даром. По трьох літах нащупування і спроб вибрано в червні 1917 р. знова нову надзірну раду та управу. Спродано крісла і сценерію »Надії«, що за цей час зросла знов на силі та не мала вже потреби збувати дому. З капіталом 4000 корон (до 1500 власного, а 2500 щадничих вкладок) рішено кинутися до споживчої торговлі. Загально відраджувано: мовляв, за мало гроша супроти чужинецького, ніяких фахівців в управі та в персоналі... Та перемогли фанатики рочделівки, що знали її з календарської статті...! Засягнули особисто інформацій в жовківській Народній Торговлі, розвідалися про гуртові і детайлічні ціни по більших містах Галичини, стягли адреси деяких фабрик і гуртівників Відня, Будапешту, Трієсту. В половині серпня 1910 р. отворено торговлю.

Розмах ва рочделівку.

Персонал складався зпочатку з тьох осіб. Управителем по шеститижневій практиці в Народній Торговлі у Львові став молодий безробітний п. М., лядовою касієркою міщанка п. К. До помочі принято сільського хлопця. Двох членів управи, а саме автор цих рядків і бл. п. професор Осип Насельський не кидали спілки пять літ, третього члена змінювано. В липні 1914 р. було в склепі 5 осіб персоналу. Побирали місячно 375 корон або річно $3^3/_4$% цілого торгу. Члени управи діставали при кінці року тільки ремунерацію — в 1914 р. разом 1800 корон або $1^1/_2$% торгу. Головою надзірної ради тоді був ідейний кооператор пок. О. Омелян Гавришко, не виходили з ради Олексій Дзіоба та бл. п. Степан Сендецький, що мимо свого українського та австрійського патріотизму погиб у Талєргофі. Презенційна марка була по 2 кор., а для замісцевих по 5 корон. Лядові касієри і касієрки часто мінялися; за цей час перебуло їх аж 8!..

Льокаль був при Залізничій вулиці, а від 1912 р. в найкращім місці ринку. Первісне уладження збільшено, не тільки кращим, відкупленим від купця, що звинув сві йінтерес і відпродав його з великим засобом непотрібного товару, віднаймаючи »Народному Домові« своє місце; але також придбано вертгаймівську і американську контрольну касу та контрольний збірник на нафту.

---

*) Член управи від 1907 до 1915 р. та від березня 1926 до листопада 1924 р. і член надзірної ради від березня 1934 р.

Куповано товари тілько за готівку. В »Народ-Торговлі« взято тільки раз малу посилку мішаних товарів при засновинах, опісля тільки церковне світло. »Народному Домові« не було з »Народною Торговлею« по дорозі. Відправляли аґентів з нічим. Старалися оминути заступників фірм, хоч з правила без успіху. Товари платили згори готівкою, як що вдалося виторгувати дещо більше сконта. Це було причиною, що фірма Бачевського у Львові давала »Народньому Домові« спірт дешевше, чим усім бережанським купцям. Солонину, спроваджену від Ганса Сакса у Відні, продавала рочделівка в липні 1914 р. по 2.40. Приватні купці не могли давати дешевше, чим по 2.80. Тому купували в кооперативі по 2.00, коли вона мала її в склепі по ціні 1.80 корони. Щось таке саме було з гуртівниками та фабрикантами з Бялої, Відня, Трієсту, Женеви, Боденбаху, Кракова, Прешбурга. Найпоганіше списувались гуртівники бриндзі із Закапаття.

Крім доброго й дешевого товару діставали покупці зразу 1%, опісля тільки вже члени $1^1/_2$% звороту від торгу. Більшість зворотів давали покупці на »Рідну Школу«. На добродійні цілі не давалося нічого з чистого зиску на загальних зборах.

Тактика з покупцями була прямолінійна. Не аґітувалося проти чужих склепів, не апелювали до патріотизму. Стягали покупців якістю і ціною товару та зворотами. Марнотратники та такі, що складали і маніфестаційну присягу, ставали стовідсотковими покупцями-членами, доходили з 40 до 150 чи 200 корон кавції, зложеної із зворотів за чотири роки. »Народний Дім« мав покупців тільки одної, »готівкової« кляси. Все була дивіденда у висоті 6%.

Згодом переважили власні капітали, зложені переважно з кавційних щадничих книжочок. Не відбилася на спілці й фінансова скрута підчас балканської війни. Доперва відкуп товарів і улаштовання на новім місці змусив рочделівку подбати про більшу щадницю. Мимо цього весь оборотовий капітал і в тім часі частинного замороження не переступав 22.000 К. при 120.000 К. торгу, що його в 70% давали члени.

З приходом москалів 26 серпня 1914 р. розпочалася поспішна ліквідація. Випродувано товари, згорталася щадниця. Коли білянс за 1913/14 рік (по 31 липня) виказував 12.262 корон ощадностей (в тім і кавційні), а 5.296 товарового кредиту у доставців (доставці, що не хтіли дати більшого сконта, хоч плачено їм наперед, але вважали місячний кредит готівковим), — то в білянсі за 1914/15 ті позиції майже цілком зникають. (Були люди, що їм через воєнні події годі було виплатити). Тоді вперве роздано товари на борги покупцям, що досі платили, а осталися під окупантами без доходів. Ніхто, ані зі щадників, ані з доставців не поніс тоді втрати на Народнім Домі. Уділи і резервовий фонд покривалися вартістю движимостей, що в більшости

задержались до нинішного дня. Коли третій член управи О. Патрило опустив Бережани ще перед окупацією, то автора і проф. Насельського вивезено з кінцем червня 1915 р., як цивільних вязнів за Урал, звідки вони вернули аж у 1918 р.

Чотирохлітний досвід був додатній. Війна розторощила спілку, але остала ідея, віра в свої сили. Побачилося, що рочделівка є можлива при впертості, підготовці, праці і прямолінійности навіть з меншими капіталами. Слідна і відємна сторона поведеної лінії. Перевиховувано членів не чим іншим, як матеріяльними кличами, за мало дбалося про теоретичну пропаґанду, слабенький був відгук на культурно добродійні кличі, не змушувано персоналу робити ощадности та давати кавційне обезпечення. Та не все виростає нараз.

Велика руїна.

Рештки товару, що остали в склепі по вивезенню управи розікрали таки свої люди. Були й військові вломи (в серпні 1916 р. на 3000 корон), були посунення, спричинені легкодушністю, жадобою наживи. Довголітня крівава війна поломила людей не тільки фізично. Витворилася окрема воєнна і повоєнна етика. Все те взяте разом вияснює, чому час від 1915—1922 р., представлений в книгах зборів і засідань управи та надзірної ради, переповнений квасами, наріканнями, обвинуваченнями. Мимо передвоєнних зразків, досвідів, вводяться борги, затрачується віра в свої сили. В часі, коли обильно було всюди корон та марок, робиться зусилля, щоби видістати кредит в центральних львівських установах...! В тім часі інфляції насамперед корони, опісля марки навіть дібрані ідейні та роботячі фахівці не могли нічого путнього сотворити тим більше, що свобода рухів була обмежена твердими цінами на товари.

Та це ще не є таке болюче, як повна затрата добутих довголітнім досвідом напрямних, і брак свідомости, що придбане досвідом знання є не меншим капіталом, чим золота монета. Більшість людий, відставлених в тім часі до праці в Народнім Домі мали добру волю, але — без досвіду в своїм приділі — були безсилі, так як і досвідні, супроти того світового колеса, що пересувалося по головах цілої нації.

Спроби санації.

В березні 1923 р. входить до управи один з рочделівських передвоєнних директорів, але вже не для ідеї, але як кооператор по неволі (зльокавтований державний службовик). Застав боргів на суму майже два рази вищу, чим виносили всі адміністраційні видатки. Спинено борги крім кредиту в золотій уже валюті для сільських кооператив, отворених у 1924 р. Усунено непомітно з персоналу такі одиниці, що спілці крім обтяження не

давали ніякої потрібної роботи, або цинічно вели свої інтереси під покришкою кооперації. Та це не спинило перед похибкою непотизму, коли принялося обовязок давати половину платні службовикові першого повітового союза кооператив, що семейно вже близько був звязаний з одним членом управи, хоч це оставало тайною для всіх, крім інтересованого. — В листопаді 1924 р. переходить і старий рочделівець на державну службу, оставляючи около 430 зл. дефіциту. Недобір був оправданий малим торгом безпосередньо перед часом передачі, що дійсно й показалось 31 грудня 1924 р., коли білянс вже був активний, використавши передсвяточні грудневі торги. Впрочім не узгляднено при передачі вартости збереженого інвентаря.

Умовини для розвою кооперативи були навіть по введенню золотої валюти нестерпні, коли і від неї мусілося платити 36% річно. Спілка була тоді приміщена в одній неможливій кімнаті, де двері були рівночасно єдиним вікном. Та всеж, хоч ледви животілося, відгребано з попелу давню протиборгову ідею, збережено майже в цілости цінні передвоєнні движимости.

Новий удар.

На місце попередника вибрали фаховця з вищою освітою. Проворна ця людина вже в місяць по вступі зуміла дослужитися майже о 10% більшої платні, чим попередник, бо підвишка у нього зависима була від збільшення торгів. Дано йому за широкі повновласти, а оставлено без контролі. За десять місяців своєї »праці« вже міг похвалитися манком у 4315 золотих. Робив це доцільно, як то виказали старанні його нотатки схоплені та оголошені співробітником. Під загрозою карного закона мусів зобовязатися дати реальне покриття, хоч і на знижену суму 2515 зл. Впали тоді голоси за повною ліквідацією спілки тим більше, що накопичено вже боргів до 10 тисяч золотих. Та більшість не допустила до ліквідації. Змінено льокаль на простіший, хоч і другорядний, у домівці »Рідної Школи«. Відсвіжено персонал, змінено частинно і управу.

Головокружний »розвиток«.

Зміна льокалю, краща обслуга, поширення боргів збільшували торги шаленим ходом. З 28.000 золотих 1924 р. було в 1926 р. вже 239.000, в слідуючім 272.000.На цій висоті оставали торги до »ювилейної« осені 1930 р. Більшають платні персоналу та ремунерації управи з надзірною радою. Виносять вони в 1929 р. 14.475 зол. або вище 5% цілого торгу. Навіть тоді, коли торг упав до третини, як у 1931 р. (87.633), остають вони на висоті 14.823 зол., то є становлять до 17%...!

Непотизм.

На жир не бракло ніколи й нігде кандидатів. Всі вони вважають себе єдиноспасительними, незаступимими робітниками, від яких доперва зачнеться нова ера, золота доба установи. Не є злочином дбати в першій лінії про близьких собі кревняків, та незгідним є се з етикою і законом, коли члени управи вводять на платні місця під своїм зарядом свого вуйка або брата, як се було в Народнім Домі в 1925 і 1926 р. Правда, один з них остався аж до 1935 р., як цінна сила, але другий, обнявши без ніякої кавції мясарню, давав через чотири роки самі недобори, закінчені судовими коштами й заплатою до 700 зл. залеглих податків ще в пять літ по виході із спілки (1934 р.).

Добре серце — чи злочинне потурання.

Відставлений з трудом у 1923 р. службовик, що вмів робити свої інтереси під покришкою кооперативи (дарма, що був дуже добре знаний одному з членів управи, урядуючому від 1922 до 1931 р.), входить у 1925 р. опять до кооперативи, щоби принести їй самі втрати та винестися по році забраним з мясарні приладдям.

Вихованок »Народного Дому«, молодик дістає управу філії спілки на передмістю із платнею 190 зол. Перед відходом до війська оставляє неоправданого манка до 200 зл. По повороті з війська дістає без обезпечення управу філії в Козовій, щоби наразити »Народний Дім« на великі втрати, покривані додатково ще в 1934 р. коштом спілки.

Зредукований службовик фабрики, з вищою освітою, дістає з милосердя приют у мясарні з платнею 80 зл. Нічого не поправив, хісна спілці не приніс, тільки зайві видатки, які болючо заважили в часі сильного спаду цін накопиченого ним товару.

Третій з ряду управитель філії на передмістю наробив шкоди спілці на 400 зл. та довів її філію до ліквідації. Управа не потягала його до відповідальности заздалегідь, хоч давно передтим попадала на сліди явних його провин.

Слухаємо вулиці.

У нас безмір безробітних, але трудно найти робітників. Йдуть по лінії найменьшого опору, тиснуться до кооператив. Немислимим є, щоби всі мали хист до купецтва, промислу. А хочби і не мали вродженої до цього жилки, то всеж їхнім обовязком є готовитись до того, на що пускаються. Загал їх, діставшись на якесь місце, вважає його тимчасовим. Стають колодою в кооперації, а кооператива предметом ненависти для них, коли удасться їм вирватись на кращу ділянку.

Загальний став клич: Творіть варстати праці для безробітних...!

Заряд »Народного Дому« мусів відгукнутись на грімкий голос вулиці тим більше, що рівночасно вторували голоси: геть з емеритами, геть з товстими посадами...! І »Народний Дім« поступився, творячи постепенно дві філії в Бережанах, а по одній — в Вулці, Мечищеві, Саранчуках, Козовій. Але всі вони лопали одна по другій з браку фахівців, солідности та труднощів контролі і браку реальної кавції. Остали два відділи: мясарня і харчівня при централі, та із цими стараємося зробити тепер порядок або справити їм похорони.

Не виховано солідних фахівців.

Три вихованці Народного Дому зазначились, як провідники повірених їм філій, шкідниками кооперації. Що з іншими буде, ще не знаємо. Вину поносять управи, коли приймають на практику тільки з милосердя для безробітних, коли не видалюють їх, як викажеться їх повна фізична чи моральна нездатність до вибраного чи накиненого фаху. Винно й середовище, в якім виховується молодь. Коли вона чує чи бачить, що члени зарядів протеґують незабезпечене боргування, самі наберуть товару на сотки та тисячі, не хотять їх заплатити, або ще й беруть гроші з каси на бони, коли в час скрути обрізується їм платню, щоби сипнути більше гроша на добродійні цілі. І так кооператива стається маточником кандидатів на коперативних злочинців.

Дивна бухгальтерія.

Коли хтось покаже у нас якусь роботу, обовязково таки дають йому працю в ц і л і м р я д і т о в а р и с т в. Такі люди, хочби найспосібніші, фізично не мають змоги, як слід, бодай з одною установою запізнатися. Остаточно такі одиниці уроюють собі, що без їх нема життя, що всі установи та їхнє »я« є тотожними поняттями. Згодом витворюється пересвідчення, що всі установи то тільки кармани по ріжних частях їх одягу. Як не зміняє стану готівки факт перекладання їх у щораз інші кармани у тої самої особи, так і вони вірять, що перекидування публичного гроша з одної установи до другої під цею або тою формою не зміняє майна нації. В цей спосіб жив перший союз повітових кооператив частинно коштом »Народного Дому«, другий союз загнав »Надію« в сліпу вулицю; через те саме вийшло непорозуміння між »Народним Домом« і »Рідною Школою«. Не роблено ріжниці між належністю плаченого Р. Школі, як власникові торгових льокалів, і добровільними датками — свідченнями кооперативи в хосен свого господаря. А це роблено тому, що в обох установах засідали ті самі люди. Такі свідчення в хосен Р. Школи виносили в часах більшого торгу і поверх 3.800 зл. (вище 1% від 261.000). Не стояли вони в ніякій формальній, ані річевій звязи з ужитковою вартістю занятих льокалів. Коли торг спинився на

сумі нижче 114.000 зл. у пробігу кількох послідніх літ, то ці свідчення у включній сумі 3.090 зл., то є поверх 2,7% мусів Народний Дім, хоч з болем сереця, обнизити в рубриці добровільних датків тим більше, що вони загрожують основам існування кооперативи, та йдуть по напрямній вказаній РСУК-ом.

Розвиток — фікція.

Борги дійшли в 1926 р. до суми 32.000. Мимо зусиль і відписування, вони все ще переступають з кінцем 1934 р. суму 20.000 зл. А боргувано одній особі і по 2.000 зл., в більшости без обезпечення, протекційно, тільки тому, що деякі члени управи цих боржників потребували або хотіли показатися коштом кооперативи філянтропами для нещасних потребуючих, або живучих понад свої доходи. Всі ці активи білянсів, заступлені зобовязаннями боржників, впливали на висоту зисків, але були фікційні, бо їх муситься ще тепер відписувати і то тоді, коли по ситих літах прийшли голодні. В самім 1934 р. відписано їх на суму 2.960 зл.

Протверезіння.

Вже в 1931 р. побачили деякі члени надзірної ради та управи, що така господарка веде до моральної та матеріяльної катастрофи тим більше, що це постигло вже кілька установ у місті через ці самі причини. Зрозуміли, що не можна на сліпо ві всім вірити одиницям та лишати їх без контролі, хочби їх уже за життя канонізовано. Всіх треба у їх роботі контролювати. Особи, що завинили, або не відповідають цілям спілки, мусіли уступити. В обороті спілки було в 1934 р. до 40.000 зол, коли при рочделівській системі можна цими грішми повести три такі інституції та дати змогу працювати замісць 13 робітникам 40 людям, коли зовнішні умови не погіршаться. Без боргування спілка дасть собі раду з далеко меншим грошем, за який нині так трудно. Члени надзірної ради в протиборговій акції зачали від себе самих. Касуються постепенно борги. Вводиться кавційні книжочки для місячників. Змушується поволи членів управи та персоналу до ощадностевої акції та вводиться для них кавційні обезпечення. Зникають у 1935 р. з установи платні емерити. Поволи, бо з труднощами, відбувається відродження.

Кінцеві міркування.

Історія Народного Дому в Бережанах — чи не історія більшости наших кооператив з їх світлими та темними сторонами. По стількох літах і спробах набуто досвіду, що ним треба конечно поділитися для добра грядучого покоління.

Споживчі спілки мають давати добрий і дешевий товар, кридитних є ділом збирати ощадности та улекшувати грошевий кредит, як цілею Боянів є плекати спів і музику. Це їхня перша

і головна ціль, для якої завязуються. Другою точкою їх програми є гуртування і перевиховання членів, третьою точкою є давати варстати праці безробітним фахівцям, а четвертою — виховання фахового нарибку. На пятім пляні стоять добродійні цілі. Не вільно забувати, що кожна точка є важніщою від всіх інших. Не можна собі уявити, як можна стягнути членів до такої споживчої чи кредитової кооперативи, де першою і головною ціллю є давати хліб безробітнім фахівцям або дбати про жертви на добродійні ціллі. Правда, можуть бути такі кооперативи як пр. шевські, кравецькі, інженерські спілки, але тоді виразно ставлять в першу точку своєї програми, що мають на думці давати роботу і проживок своїм членам. Може бути кооператива, що її завдання є збирати пр. фонди на будову церкви, читальні, на удержання школи, та тоді ставиться цю програму також ясно; або, стягнувши членів, по якімсь часі перевиховної праці, розпалюється їх до нової ідеї і за їх загальною згодою спрямовується зиски на нові намічені і законно можливі речі. К о о п е р а ц і я в с у т і р і ч и м у с и т ь в и к л ю ч у в а т и в с я к и й о б м а н т а о п и р а т и с я н а ч л е н а х з р і в н и м и о б о в я з к а м и і п р и в і л е ґ і я м и. Годі натягати людей на уділи, обіцювати їм зиски, а опісля робити з кооперативи без їх згоди (хочби вже становили і меншість) товариство св. Івана Милостивого. Пощо вмовляти в учителя, що для нього є інтерес дати уділ до шевської спілки? Коли він його і дасть, то це не уділ, але милостиня; а ця обставина робить його членом добродієм. Копература в дійсності вже має двояких членів у супереч своїм статутам.

Л ю д и, в и к и н е н і с у д ь б о ю звідки небудь за борт, н е м а ю т ь щ о р о б и т и в к о о п е р а ц і ї, коли кооператива не має з нього хісна, коли вони не посвячують усіх своїх сил інституції, коли вважають пристановище в кооперативі переходовим.

По містах, де є зорганізоване купецтво, є чорна книга із списком покупців »громадських промисловців«. В наших центральних установах пр. в Р С У К-у п о в и н е н б у т и р е є с т р т а к и х л ю д ц і в, щ о »н а к о о п е р а т и в и л и« в якій небудь інституції. А то буває таке. Хтось підтяв якусь інституцію пр. в Городенці, приймають його в Бережанах. Тут робить те саме, щоби по якімсь часі виринути десь у Копичинцях або в Тішанові. Не вільно, згідно з законом, давати службовикам лихої посвідки, але службодавці не є змушені давати добру. Провірювати минуле!

В світі, а з окрема у нас, великий крик: Нема гроша! Неправда! Гроші не випарували. Вони тільки зневірились і пірнули в підземелля. Супроти девалюації є на загал безсилою кооперація. Та не може бути довіря там, де випадково якась інституція ульокувала свій гріш у товарах, або на недвижимостях, не зменшила свого майна через девалюацію, але використала її, щоби обдерти своїх щадників.

Д о д о б р о г о, а п е в н о г о і н т е р е с у в с е г р о ш і

найдуться. Замкнути, стягнути борги, а вже є свіжі гроші, більше капіталу до обороту, навіть на витворення нових ділянок праці. Не треба тільки переставлювати точок програми своїх статутів, але йти по лініях вироблених уже деінде теорією і практикою. А їх поза сказаним небогато. Фахівці, дійсні фахівці, хочби на америк. спосіб без дипльому, з дійсним (не тільки з дипльомним) знанням, з чистими руками. Конечна реальна порука, примусова контроля для всіх, навіть для таких, що їх опінія вже за життя канонізувала, як стовідсоткових ідейників. Платити робітників добре, щоби бачили свою будучність у кооперативі і мали богато до втрачення у випадку зловживань. Совісне, щире, а рішучо тверде виконання постанов статуту та вказівок ревідуючих органів очистить не одну кооперативу з пятна експльоатації та деморалізації. **Гр. Бобяк.**

ПРОБЛЄМИ КООПЕРАТИВНОЇ ОРҐАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Вкладкова політика

Великою журбою кредитових к-в у нинішний важкий час є втримати виплатність вкладів, що при постійному їх відпливі з одної сторони і при масовому унерухомленні капіталів у селянських позичках з другої, є неабиякою трудністю. Треба це отверто сказати, що не всі кооперативи мають змогу виплачувати вклади, бо не у всіх у свій час був добрий провід та не всі вони подбали про відповідний добір довжників, що видно аж тепер, коли довжники по неволі чи й по волі завдають кредитовим к-вам багато турбот. Може навіть значно більше, ніж це можна булоби оправдати важким часом для хліборобського довжника.

Одначе, хоч і дуже сильно погіршилася ліквідація майна, зокрема позичок, що мусить з природи річи тягнути за собою погіршення стану виплатности к-в, то всежтаки є ще поважне число кредитових к-в, що змогли втримати достаточну ліквідність і тому не попали у виплатні труднощі. Це видно з готівкових льокат, що їх перетримують кредитові к-ви в Центробанку, бо коли к-ва має добрих кілька тисяч на льокаті, то це знак, що в неї ніяких замітніших труднощів нема. При цьому не можна сказати, щоби у наших кредит. к-в був наглий і масовий відплив вкладів, що давалоби оправдання лихому станови їх виплатности. Це мабуть тому, що українська кредитова кооперація має велику скількість малих вкладів звичайних ощадників, що з правила сягають по свої вклади тільки у випадках конечної потреби, що одначе не в усіх нараз

в однаковій мірі буває. Це ще дуже відрадний прояв, що наш вкладчик терпеливий і вирозумілий, не натискає на к-ву тоді, коли вона в труднощах і нераз досить довго вичікує на частинні сплати вкладу, ані не думаючи про якісь різкіші засоби натиску. Одначе все має свої межі. Ко-ва, що на дві тисячі вкладу не може виплатити сто чи двісті золотих протягом двох чи трьох місяців, не повинна була взагалі приймати вкладів, просто тому, що вона не дає собі з ними ради. Незмога виплачувати навіть дрібні суми вкладів сильно дискредитує саму ідею ощадности в громадянстві, головно в провінціональному середовищі. Якжеж тоді вимагати від чесного, працьовитого й ощадного громадянина, щоби він встоявся у своїй ощадностевій чесноті та вкладав до ко-ви нові вклади, коли вона не дає йому ніякої певности, що у потребі він дістане свій вклад назад. Такі часи як тепер, де існує небезпека замороження вкладу, або де навіть говорять про небезпеку його обезцінення в наслідок девалюації валюти, зовсім не сприяють ощадностевому процесові, бо не створюють сприятливої атмосфери для витворювання ощадностей і льокування їх в кредитових установах. Треба незвичайно багато морального гарту і духової рівноваги, щоби в атмосфері частої дискусії про можливі валютарні катастрофи, спокійно нести свої заощадження до кредитової установи та ще й зі страхом, що вона не буде в силі повернути вкладу у випадку потреби.

Господарські відносини місцевости чи району діяльности кредитової к-ви мають теж велике значіння, бо знаємо ко-ви в декотрих бідніших районах, що мають дуже багато заморожених селянських позичок, які цілими роками не сплачуються, а тому також про виплату вкладок в таких ко-вах нема що говорити. Що такі ко-ви вже перестали бути орґанізатором кредиту, то це ясне, але найгірше те, що громадянство тратить охоту щадити, бо не вірить в доцільність ощадности і не має у себе установи, де можнаби заощаджені капітали безпечно і ліквідно вложити. Одначе факт, що переважна часть наших кредитових к-в має ще високий ступінь виплатности, доказує, що в основі наш кооперативний кредитовий апарат — здоровий, що він має повну змогу працювати, бо — поза деякими виїмками — зберіг довіря нашого громадянства і тому за долю кредитової кооперації нема чого боятися.

Може тут і там декотра нездорова кредитова станиця занидіє, бо зі своїм невідповідним проводом не дасть собі ради у складній ситуації, але це можна буде переболіти, коли випадки будуть рідкі. Важно, щоб наша кредитова кооперація як цілість захована ненарушена і щоб без надто великої шкоди упоралася з довгоречинцевим селянським кредитом, по змозі навіть у коротшому часі, аніж це передбачує віддовженеве законодавство. Добре розуміємо, що значить 14 літний кредит для установ, що черпають свої засоби з вкладів і оцінюємо положення нашої кредитової кооперації без зайвого й неоправданого оптимізму, од-

наче нема також потреби вдаватися у надмірний песимізм, бо наша здорова кредитова кооперація ці труднощі напевно поборе. Іде тільки про те, щоби опанувати труднощі при виплаті вкладів, бо це тепер найскладніша проблєма. Викаже своє здоровля і міць та ко-ва, що втримає у себе виплатність вкладок і збереже опінію солідної установи.

Касове поготівля.

Постійне удержування виплатного поготівля в Центробанку, як це розумно доручав семий кооперативний зїзд, майже зовсім не практикувалося, бо це в даний момент видавалося ко-вам некорисним ділом, хоч в загальному положенні це є один з дуже потрібних способів, як утримати виплатність вкладів. Колиби усі кредитові ко-ви були удержували достаточне виплатне поготівля в Центробанку, то при такій умові булаби дана матеріяльна змога удержувати виплатність вкладок в широкому й орґанізованому масштабі, шляхом солідарної допомоги тим ко-вам, що в даному моменті загрожені.

Кажуть, що відплив вкладок декуди такий сильний, що ніяка виплатна резерва ані в готівці, ані на льокаті в Центробанку не вистарчалаби, щоби опанувати положення і втримати виплатність ко-ви. В таких випадках треба добре розважити, чи виплатні труднощі є проминаючого порядку, чи може утеча вкладок є виявом недовіря загалу ощаджуючого громадянства до ко-ви ізза лихого ведення її справ. У першому випадку слідби ратувати кооперативу кредитовою допомогою, коли є підстава припускати, що вклади будуть назад до кооперативи вертати. У другому випадку не слід давати кредитової допомоги, а треба, щоби ко-ва основно змінила персональний склад свойого проводу, покликуючи новий провід, що бувби здатний привернути ко-ві втрачене довіря.

Кредитові ко-ви мусять тепер передержувати в касі значно більшу готівку, аніж це було треба у нормальних часах, хочби це навіть дуже відбивалося на відсоткових прибутках ко-ви. Кромі цього треба доконче мати значніші льокати в кредитовій централі, щоби вона мала фінансову змогу успішно вести акцію кредитової допомоги для кооператив, що мають проминаючі труднощі у виплатах. Спільне нещастя вимагає спільної акції, а тому концентрація фінансових засобів в кредитовій централі на ведення допомогової акції видається мені найважнішим обовязком усіх кредитових кооператив.

В и с о т а в и п л а т н о ї р е з е р в и, що її мусить мати кредитова ко-ва, п о в и н н а — на мій погляд — в и н о с и т и т е п е р б і л я 20% с у м и з і б р а н и х в к л а д і в.

У нормальніших часах ця резерва моглаби бути дещо менша, одначе тепер, коли іде більше відплив, ніж приплив вкладів, вона не повинна бути менша як 20%.

Резерва на виплату вкладів повинна бути частинно в г о т і в ц і, а частинно н а л ь о к а т і в Центробанку. В готівці слідби

утримувати 5—6% суми вкладів, а решту 14—15% суми вкладів на льокаті, що булаби негайно платна. Семий кооперативний зїзд дораджував тримати дещо менші резерви, алеж тоді ще не були такі важкі часи для кредитової кооперації, як є тепер. На всякий випадок резерва на виплату вкладів — це дуже важний і успішний засіб утримувати ко-ву у стані виплатности, а котра ко-ва занедбує або недоцінює справу виплатної резерви, нехай не дивується, що у критичному моменті мусить компромітувати себе тим, що не має змоги виплатити невисокий вклад, навіть на протязі довшого часу.

Великі чи малі вклади!

У практиці виринає часто проблєма великих вкладів, одначе не всі ко-ви ставляться до неї з відповідною увагою, бо буває, що приймають вклади без огляду на їх величину. Це створює потім для кооператив значні ускладнення, а іноді гальмує цілу позичкову діяльність, у випадку виповідження цілого, великого вкладу. Добрий провід невеликої ко-ви повинен знати, що йому не слід приймати великі вклади, які повинні піти до централі; але що цього розуміння часто бракує проводови кредитових ко-в, то слід цю справу частіше пригадувати. Вкладкову засаду, що добре мати велике число вкладчиків із невисокими сумами вкладок не все у наших відносинах дасться здійснити, але мені здається, що краще не приймати зовсім великого вкладу, що не є під силу ко-ві, аніж, принявши його, мати потім значні труднощі з виплатою. Великі вклади повинні йти до кредитової централі, що має безпорівнання більшу кредитову поємність, а тим самим і змогу виплатити вклад на час.

Власні й чужі капітали.

Законодавство не визначило відношення суми всіх обовязань кредитової ко-ви до суми її власних капіталів, як це є визначене для акційних банків. Добре, що нема такого законного визначення, бо воно не малоби в кредитовій кооперації практичного значіння. Сума власних капіталів кредитової ко-ви всежтаки у високій мірі залежить від суми позичок, що у свою чергу залежить від суми також і чужих капіталів. В цій справі існує певного рода автоматичність, бо чужі капітали підносять суму позичок, а ці останні викликують збільшення уділового капіталу.

До тепер знаю тільки один випадок, що ко-ва є вповні насичена чужим капіталом і дальше збільшування цього капіталу моглоби перетяжити ко-ву і непомірно збільшити ризико у позичковій діяльности. Загал наших кредитових ко-в має ще дуже мало чужих капіталів і ще дуже довгий час ці ко-ви відчуватимуть недостаток чужих капіталів, а тому й не може бути ніякої мови про перетяження кредитових ко-в чужим капіталом. Перетяження появилосьби тільки тоді, колиби ко-ва мала так багато капіталу, що не булоби змоги ульокувати його у безпечних і ліквідних позичках.

Але в таких справах провід ко-ви мусить мати сильне почуття міри, щоби не поширювати позичкової діяльности тільки тому, що є для цього капітали. Коли якийсь район має так багато ощадностей, що ко-ва їх вже не потребувалаби, то слід спрямувати їх до централі у Львові, яка має змогу перевести відповідну репартицію капіталу для таких районів, що мають за мало ощадностей.

З проблємою відношення власних капіталів до чужих, вяжеться проблєма ризика у вкладовій діяльности. Іде про те, що позичкова діяльність все і всюди є джерелом ризика для кредитової установи, бо може трапитися, що деякі позички пропадуть і звідси вийде для ко-ви страта. Засада обмеження ризика для вкладів вимагає, щоби найбільш можлива сума страт на позичках і інших активних вальорах ко-ви все трималася в межах власного майна і ніколи не перекидалася на вкладовий капітал. Носієм ризика мусить бути власне майно, бо воно утворювалося з внесків членів, що до них обмежена позичкова діяльність ко-ви і тому справедливо, щоби тільки члени несли ризико можливих, частинних неуспіхів позичкової діяльности. Додаткова відповідальність є вже аж остаточним прибіжищем вірителів кооп-ви і через те має мале практичне значіння. Ко-ва має бути так вивінувана у власні капітали, щоби ціле ризико і небезпека можливих страт на позичках спиралися тільки на власному майні ко-ви і не переносилися на вклади.

Розміщення капіталів.

Вкладовий капітал має бути розміщений тільки дуже ліквідно у таких маєткових частинах, які можна розмірно легко перемінити на гроші, що потрібні на виплату обовязань з титулу вкладів. Побіч ліквідности, мусить бути також повна безпека майна, але в інтересі ко-ви потрібно ще й рентовности (доходовости) поодиноких його частин.

Всі ці три вимоги: ліквідність, безпека і рентовність даються злучити в наших відносинах найкраще в здоровій позичковій діяльности і тому позички є найвідповіднішою льокатою вкладковою капіталу. Досвідчені кооператори хай вибачать мені, що говорю про кредитову азбуку, але з досвіду знаю, що є кооперативи, які ужили усі власні капітали і частину вкладів на купно чи реставрацію недвижимости. Така »мудрість« вказує на те, що провід цих ко-в не знав набіть азбуки орудування чужими капіталами і поробив такі кардинальні помилки, що на довгі роки позбавили ко-ву змоги грати якунебудь ролю в орґанізації кредитових справ свого району.

Дрібна ощадність.

На окрему увагу заслуговує справа дрібних ощадностевих вкладок. Збіркам цих ощадностей слід приписати велике виховне значіння і слушно ця справа стала у нас предметом по-

стійної пропаґанди. Але наслідки цієї пропаґанди є дуже мінімальні, бо сума зібраних дрібних ощадностей є незвичайно мала, з чого слід вносити, що виховна ціль ощадностевої пропаґанди осягається у нас дуже поволи. Матеріяльні висліди дрібно-ощадностевої акції є такі мізерні, що не стоять в ніякому відношенні до заходів, які робляться звичайно в цій справі і тому тільки велике виховне значіння, що його має орґанізація дрібної ощадности, заставляє кредитову кооперацію і всіх людий доброї волі не знеохочуватися марними вислідами акції, а навпаки, збільшувати і поглиблювати її. Знаю українбанки, що взагалі резиґнують з дрібних ощадностей, як джерела оборотового капіталу для себе, але зате помагають сільським кредитовим ко-вам орґанізувати дрібні ощадности, бо там вони можуть мати чимале практичне значіння. Є й такі українбанки, що ніколи не займалися орґанізацією збірок дрібної ощадности, бо або не доцінювали цієї справи або не вміли її орґанізувати. Пасивне становище українбанків до орґанізації збірок дрібних ощадностей не може бути нічим виправдане, бо, коли вони не можуть чи не хочуть цією справою занятися, то хтож тоді це має по містах зробити? Сільські кредитові ко-ви теж не поставили збірок дрібних ощадностей на такому рівні, щоби можна було відси чекати помітніших вислідів, хоч для сільської кредитової ко-ви дрібні ощадности повинні стати дуже видатним джерелом оборотового капіталу. Бож в дійсности ціле питання розбудови сільських райфайзенок є тісно звязане з питанням орґанізації збірок масових ощадностей на селі. Без цього, розвиток райфайзенок буде марний і вони не будуть у силі орґанізувати селянського кредиту, бо не амтимуть подостатком капіталу, який може до них приходити тільки шляхом систематичних, постійних, видатних і масових збірок дрібних ощадностей. Розвязувати це питання мусять саме сільські кооператори і від їх енерґії, меткости та витривалости буде залежати, як скоро матимемо сильну селянську кредитову кооперацію. При ріжних нагодах звертають мені увагу, що не добре є, коки українбанк кредитує сільську райфайзенку, бо легко набутий кредит почасти усуває потребу шукати за вкладками в селі та орґанізувати там збірки дрібних ощадностей. Колиб так справді було, то требаби звідси зробити висновок, що сільським райфайзенкам не слід давати кредиту, бо тоді вони скорше будуть старатися наладнати збірки дрібних вкладок, що слід уважати їх першим і найважнішим завданням.

Політика відсотків.

У питанні вкладів не малу ролю грає політика в і д с о т к і в, які не повинні бути ні за високі ні за низькі і повинні відповідати загальному, пересічному відсоткові рентовности ріжних областей господарства. Деякою вказівкою для відсотків від вкладок повинна бути кожночасна відсоткова міра емісійної установи. Відсотки для вкладового капіталу мусить запрацювати довжник,

який у свою чергу мусить мати змогу позичений капітал використати в господарській діяльности з хісном також для себе, бо інакше не мавби охоти і потреби користуватися кредитом. Рентовність ріжних господарських ділянок є тепер дуже мала, отже позичений капітал не може в ніякому разі коштувати дорого. З цього виходить, що і відсотки від вкладок в теперішньому часі можуть бути тільки досить скромні.

Порозуміння більших українських кредитових установ у Львові винесло постанову, що відсоткова міра від вкладів не повинна тепер переступати 5%. Цю міру слід уважати достаточною оплатою вкладового капіталу, який не може вимагати більших відсотків тоді, коли доходи з господарства і з людської праці є досить малі. У звязку з цією відсотковою мірою, що є результатом порозуміння львівських банків, треба вимагати, щоби її приняли для себе усі наші кредитові ко-ви без виїмку, бо щойно тоді вони матимуть змогу перевести також обнижку відсоткової міри від позичок, що є одною з передумов уздоровлення відносин в области кредиту.

Ілярій Ольховий.

Виховання чи деморалізація?

Про деякі недомагання нашої кооперативної практики.

Одною з найважніших проблєм кооперативного будівництва — є виховання мас в кооперативнім дусі. Питання це засадничого характеру, від успішного розвязання якого залежать такі чи інакші висліди кооперативної роботи.

Маю намір у цій площині подати кілька своїх спостережень, які може кинуть пасмо світла на практичне примінення в щоденнім життю кооператив деяких своєрідних метод »кооперативного виховання«.

І. ТОВАРОВІ БОРГИ Й ЗОБОВЯЗАННЯ.

Лядові борги, як всім уже давно відомо, поволі, але певно ведуть, навіть найсильніші кооперативи, до неминучої загибелі. Справа рішучої ліквідації лядових боргів вже від довшого часу стала на порядку дня ревізорських колеґій РСУК та інструкторсько-організаційних колеґій районових кооперативних центрів. Обіжники, накази, розпорядження, анкети і врешті, як вища кара, виключення некарних кооператив з членів РСУК — це були й є засобами боротьби РСУК і кооперативних організаційних центрів з цією грізною хоробою.

У висліді цих спільних змагань, в деяких районах загальна сума лядових довгів дещо зменшилася; зате в других — побільшилася. Однак, на цьому фронті боротьби то тут, то там помітна на жаль тенденція до збільшення й загального поширення цієї за-

разливої хороби, не дивлячись на всі зусилля РСУК й кооперативних центрів зльокалізувати цю епідемію лядових боргів, зменшити її розгін і врешті — остаточно зліквідувати.

Які-ж причини цих, на разі, льокальних невдач? Де їх належить шукати? Як їм запобігти? Кого винити?

Спробую коротко подати найголовніші (на мою думку) причини цього сумного прояву життя низових кооператив, які одночасово будуть служити й прикладом невідповідного виховання мас в кооперативнім дусі.

1. Невідповідний добір крамарів.

Майже кожний н о в и й крамар, як правило, побільшує лядові борги кооперативи »своїми«, свіжими, ним самим розданими, товарами. З бігом часу такий крамар набирає розгону, потім — рутини і цього свойого розгону не в силах більше припинити й так »успішно« дорабляє аж до часу передачі керми »своєї влади« у руки нового крамаря, який свою працю в кооперативі починає й кінчає в такий самий спосіб, побільшуючи перебрані борги о нову суму.

Така мягкосердність крамарів походить з двох причин:

а) з цілковитого нерозуміння значіння кооперативи для культурно-економічного розвитку села.

б) з перебільшеної фальшивої крамарської амбіції, чи непотрібної зарозумілости.

Останнє пояснюю в той спосіб, що крамареві у великій мірі промовляє до амбіції, що він, вчора ще, — скажім, — звичайний Іван Дуба, нині — крамар, особа важна на селі, в руках якої лежить можливість, влада: дати на борг, або відмовити проханню своїх навіть найповажніших односельчан поборгувати. Приємно мати в руках бодай такого рода владу!

Сумлінний крамар-кооператор в данім випадку опанує село інакше: з бігом часу піднесе його культурно й економічно, призвичаїть своїх односельчан до кооперативної співпраці та врешті поволі покінчить з боргами. Такі випадки трапляються вже досить часто.

Але чи схарактеризований вище крамар-анальфабет зліквідує коли-небуть борги в кооперативі?

Чи такий крамар-амбітник спричиниться коли-небудь до виховання своїх односельчан в кооперативнім дусі, чи може їх остаточно здеморалізує?

2. Нездалий склад членів управ та надз. рад кооператив.

Невідповідно добрана управа й надз. рада, обнявши владу в свої руки, в першу чергу випробовують її на крамареві: »поборгуй — віддам пізнійше«.

Кожну владу треба шанувати, шанує, розуміється, її новими лядовими боргами й крамар кооперативи, побільшуючи в той

спосіб книгу лядових довгів. Так, як бачимо, починають і кінчають своє урядовання також »кермуючі органи«.

Чи при такім рівні свідомости керуючих органів можна надіятися на повну та скору ліквідацію товарових довгів по кооперативах?

Чи таке розуміння своїх прав і обовязків та їх примінення в практичному життю кооператив додатньо вплине на виховання мас в кооперативному дусі?

3. Торговельна політика кооперативних центрів.

До причин слабих вислідів протиборгової акції треба в значній мірі віднести також і торговельну політику деяких кооперативних центрів, що не в стані отрястися від первородного гріха, боргування. Вправді намагаємося віддавна поставити господарку кооператив на шлях повної самовистарчальности, цеб-то: призвичаїти їх до закупу й продажі товарів тільки за готівку. Вживаємо для цього всіх можливих засобів, починаючи від авторитету устного й друкованого слова та кінчаючи далеко йдучими репресіями.

Та чи вільно нам, з одної сторони — рішучо вимагати повної ліквідації лядових боргів по місцевих кооперативах, в той час коли ми з другої — привчаємо ці кооперативи до закупів на кредит? Чи така торговельна політика кооперативних центрів буде виховувати маси чи їх деморалізувати? Чи така діяльність не буде руйнуванням одною рукою того, що збудувалося другою?

Не сумніваємося, як мала би звучати відповідь на це питання. Та дуже часто приходиться нам чути, що кооперативні центри дають на кредит тільки в таких випадках, коли бракує кооперативі до оплати замовлених товарів, скажім, 5—10 зол.: »Не можемо-ж ми відсилати кооперативу без товарів із-за такої дрібниці« — кажуть нам на своє оправдання такі кооперативи.

Коли запитуємо крамарів сільських кооператив: »Чому помимо заборони, таки продовжуєте давати товари на кредит?« — то чуємо анальогічну відповідь: »Не буду-ж я завертати покупця, коли йому забракне до суми купна 5—10 грошів«.

Отже, і в першім і в другім випадках — оправдання те саме і річ ясна: вислід той самий; кооперативи призвичаюються до безкарного побирання товарів на кредит і як льогічний вислід з цього — до безкарного боргування далі так легко одержаних на кредит товарів.

Вважаю таку непродуману торговельну політику кооперативних центрів за одну із головних причин слабого висліду протиборгової кампанії. (К. б.).

П. Панченко.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

НАРАДА МІСЬКОЇ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ.

На заклик »Народної Торговлі«, як організаційно-торговельного осередку міської споживчої кооперації — зїхалися дня 3. квітня 1935. члени надзірних рад і управ українських міських кооперативів на нараду до Львова. Явилося поважне число представників цієї важної кооперативної ділянки.

Нараду отворив нач. дир. »Народної Торговлі« п. інж. Ю. Павликовський, а провід нарад перебрала президія, зложена з пп. проф. Бобяка, члена надз. ради кооп-ви »Нар. дім« Бережани, дир. Майхровича з Долини і дир. Лазорка (Н. Т.). Секретаріювали пп. дир. Фірчук і п. Кудрик. Реферат про »Ролю міської споживчої кооперативи супроти споживача та її організацію« виголосив п. Ів. Гаврилів з Тустанович, а корреферат до того п. дир. Витвицький — рівнож з Тустанович. Про »Народну Торговлю«, як торговельний осередок міської споживчої кооперації« — виголосив реферат п. Ю. Ґаляревич. Про »Насінництво« реферував п. інс. Кіт, а про »Якість і опаковку кольоніяльних товарів Н. Т.« реферував п. О. Сандович.

Опісля переведено всебічну дискусію над рефератами, та взагалі над справами міської споживчої кооперації, в якій забирали голос пп. дир. Майхрович (про перехід на готівкову продаж при допомозі кавційних вкладок членів, про шкідливість кредиту в централі), пос. Пеленський (про наші занедбання в ділянці організації міст), др. Коберський (про небезпеку кредиту »місячникам« та про реальну можливість готівкової продажі в місті), інсп. Стернюк (про технічно-торговельні недостачі спож. кооператив), проф. Бобяк (про шкідливість кредиту — з практики бережанського Нар. Дому; про те, щоби й Нар. Торговля давала товарові звороти готівковим відборцям), дир. Фірчук (про досвід яворівської Повіт. Спілки, яка обслугує і село і місто), Г. Салевич (про нові небезпеки боргування в звязку з охороною довжників); інсп. Бандера (про трудність переходу на готівковий торг; про потребу порозуміння з приватниками що до того, кому давати кредит; про потребу більшого представництва міських кооп-в в органах Н. Т.) і інж. Павликовський (підсумок і відповідь).

Нарада українських міських споживчих кооператив приняла отсі р е з о л ю ц і ї (зреферовані і доповнені д-р. Коберським):

I. Протягом 1935 року обовязана кожна МК. збільшити число своїх членів бодай о половину дотеперішнього числа.

II. Всі МК. обовязані протягом року 1935 розвести так сильну акцію стягання боргів, щоби по році сума боргів кожної МК. поменшилася бодай на половину і тому нарада взиває всі МК. припинити продажу товарів на борг, невиключаючи т. зв. місячників, а коли це неможливе відразу, то йти до тої цілі постепенно — так, щоби до року кредитова продажа була цілком зліквідована, та щоби нових конт не відкривати.

III. Зібрані постановляють повернути до Рочдельської засади признавання членам-покупцям, що купують за готівку, товарових зворотів.

IV. Зібрані постановляють, щоби кожна МК. бодай раз у місяць улаштувала у свойому місті пропаґандивну імпрезу, як: відчит, показ кооперативних продуктів і взагалі рідного промислу і т. п. — для поширення і вщіплення кооперативної ідеї.

V. Кожна МК. має приєднати до кооперативної праці — особливо для пропаґанди — місцеву молодь, а передовсім дівчат.

VI. Для переведення в життя ухвал VII. Краєвого Кооперативного Зїзду з 29. червня 1932 р. всі МК. обовязані стати членами »Н. Т.« з відповідною кількістю уділів та в той спосіб скріпити себе і свій організаційно-торговельний осередок.

VII. Усі МК. обовязані все своє запотребування в кольоніяльно-споживчих товарах покривати виключно у своїй централі, то є »Народній Торговлі« —

з уваги, що »Н. Т.« має якостево добрий товар і що ціни »Н. Т. є нормальні.

VIII. Усі МК. обовязані удержувати не тільки безнастанні торговельні звязки з »Н. Т.«, але також мають як найчастіше зноситися з »Н. Т.« у справах організаційних і виховно-пропагандивних.

IX. Беручи на увагу число міських споживчих кооператив, обєднаних в »Н. Т.«, нарада уважає, що дотеперішнє число представників МК. у проводі »Н. Т.«, як централі споживчої кооперації, є мінімальне. Тому зібрані висказують побажання, щоби міродайні круги взяли це на увагу та допустили більше представників МК. до завідуючих орґанів »Н. Т.«, то є надзірної ради, та контрольної комісії, аби в цей спосіб тісніше звязати міські кооперативи з їх централею і навпаки.

БОРОТЬБА З БОРГАМИ В ПРАКТИЦІ.

Протиборгові кличі у нас тепер дуже голосні: переповнена ними кооп-на преса, всі заг. збори, анкети і т. д., та коли ходить про протиборгову акцію, то її слідно дуже мало. Всі практики признають многосторонну шкідливість кредитів, та мало хто з них вірить в можливість для кооператив, а ще спеціяльно міських, з ними скінчити. Власне для переконання практиків наведемо примір з життя одної споживчої кооп-ви, що через борги найшлася була над берегом пропасти і тільки завдяки переходові на виключно готівковий торг станула знову на ноги.

У 1930 р. повстала на Богданівці, передмістю Львова, споживча кооп-ва »Зоря«. Хоча власні капітали були, як на міську потребу, досить слабенькі (уділів кругло 2500 зл.) то завдяки тогочасній доступности кредиту і може за великому розмахові управи — до двох літ вела вже 3 крамниці, фабричку хемічну і фабричку скринь. Самозрозуміло, що перевантаження чужим розуміється добре опроцентованим капіталом сильно обтяжувало калькуляцію. Та ще фатальніше було використання цих капіталів. Непоборна склонність членів до кредиту привела в скорім часі до замороження поважних сум на лядових боргах. З кінцем 1932 року вже тільки 31% капіталів кооперативи було в товаровому обороті, а 44% було заморожено в боргах, а то через впертість заг. зборів, які постійно відкидали внесення голови надз. ради (д-ра К. Коберського) на чисто готівкову продаж. Прийшла кріза і приспішила те, що при такій господарці мусіло прийти. В наслідок загального вибирання льокат і стягання кредитів треба було звертати чужі капітали, а всі заклики до боржників про сплату довгу оставали голосом в пустині. Кооп-ва найшлася у катастрофальному положенню.

Ратунок коштував дорого, бо треба було з кінцем р. 1933 зліквідувати дві крамниці і продати хемічну фабрику, хоча всі ті підприємства були рентовні. Таким чином кооп-ва посплачувала бодай найпекучіших вірителів. Оборотові фонди впали відразу на половину.

Та це ще само не булоби урятувало справи, бо продаючи далі на кредит, небаром замороженоби решту плинних фондів. Тому надзірна рада з управою рішили нарешті по довгій надумі одного вечера: від завтра продаємо тільки за готівку. Вони вповні здавали собі справу, які це викличе наслідки, яке негодування, як сильно впадуть з початку торги, та рішили, що краще вжити решту капіталів на піддержку крамниці у перших стратних місяцях, чим розборгувати їх на пропаще. Зроблений підрахунок показував, що в році 1932 і 1933 що місяця прибуло нових боргових залеглостей більше, як винеслаби втрата зарібку на товарах через зменшення кредитових торгів.

Продаючи тільки за готівку, рішено купувати товар лише за готовий гріш.

Добрі приятелі »опамятували« провід кооперативи, солідні громадяне ображувалися на »брак до них довіря«, недоцінені амбіціонери затирали злорадісно руки: аж тепер, — мовляв, — прийде на »них« кінець! Управа і надзірна рада своє становище вияснювали, але з нього не сходили. У пер-

ших місяцях по реформі торги впали до 60% нормальної висоти і крамниця грубо дефіцитувала. До страти з малих оборотів прийшла ще друга: товаровий запас був накуплений ще за векслі, по високих цінах, отже і високо був скалькульований. Треба було перевести обнижку, що забрало нових кількасот золотих.

Але коли після обнижки цін ще доповнено відповідно асортимент товарів, обороти почали зростати. Біля пів року після скасування боргів почала крамниця сама себе оплачувати, а до кінця року не тільки покрила початкові недобори, але ще навіть вигосподарила невеличкий дохід. Новий, тобто 1935 рік розпочала »Зоря« вже зовсім певною ходою, бо має обороти яких не мала перед припиненням кредиту, яких завидує її богато міських кооп-в, що кредитують. (Пересічний місячний торг крамниці за перші три місяці 1935 р. був 6.500 зл.).

Можна сміло сказати, що нині зі здержання боргів задоволені всі: задоволена клієнтеля з цін, яких не може дати її той, що продає на борг (бо й сам він беручи товар на кредит — мусить платити вищі ціни і мусить вкалькульовувати ще й нестягаємих довжників). Задоволений книговод і крамар, бо менше писанини і можливости для манка, а передусім задоволена кооп-ва, як цілість, бо майно її тепер не в заялозених книгах лядових довжників і непевних претенсіях, але в ефективних вартостях: товарах або готівці. Правда, маємо ще в білянсі боржників на 5000 зол., але це гріхи давних літ. Бодай третину з них прийдеться відписати, та й таку втрату оплатиться понести, щоби засвоїти собі спасенну рочдельську засаду торгу за готівку.

За цілий 1934 р. кооп-ва »Зоря« не закупила для своєї крамниці ані за сотика товару на кредит і очевидно купувала його дешевше. Також ані за одного сотика не продано товару на кредит.

Чи дійсно немає в »Зорі« книжечковців? Овшім, вже є. Деяким покупцям було невигідно кожного разу прим. давати служниці гроші на покупки і опісля з нею розчислятися. Вони отже складають собі в кооп-ві певну квоту, до висоти місячного накупу, як зачет на товар. Кооп-ва має тоді в 100% забезпечене вирівнання р-ку, а клієнт також не тратить, бо вкладка є — хоч невисоко — опроцентована. Як воно може й дивно, але така система зачетування приймається що раз ширше. Одною з найважніших причин цьому є велике довіря членів до кооп-ви, що ані сама не живе з кредиту, ані свойого майна не розборговує.

Цих пару помічень з життя піддаємо спеціяльно під розвагу практикам, що бачуть сумні наслідки боргів, але бояться з ними зірвати, покликуючись на те, що мовляв »в місті не можна без кредиту«. Важка це операція, але вповні можлива. Треба тільки заздалегідь підготовитися, щоби піддержати крамницю у перших важких місяцях і так поставити ціни, якість і асортимент товару, щоби ними зрівноважити ту сумнівну вигоду, яку має клієнт при боргуванню. Значно улекшить справу, коли заздалегідь подбає про відповідну кількість зачетовців. Історія львівської »Зорі«, що з кінцем р. 1933 стояла майже перед ліквідацією, а з кінцем р. 1935 матиме мабуть сміливість сягати по одно з кращих місць у міжкооперативних змаганнях, — є живим доказом, що ліквідація споживчого боргу є вповні можлива і дуже корисна навіть »у нас« і навіть »у місті«, перед яким наші кооператори мають чомусь пересадний, майже забобонний страх. **Г. Салевич.**